Impact Factor-8.632 (SJIF) ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Single Blind Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

April - 2024

ISSUE No - (CDLXXV) 475

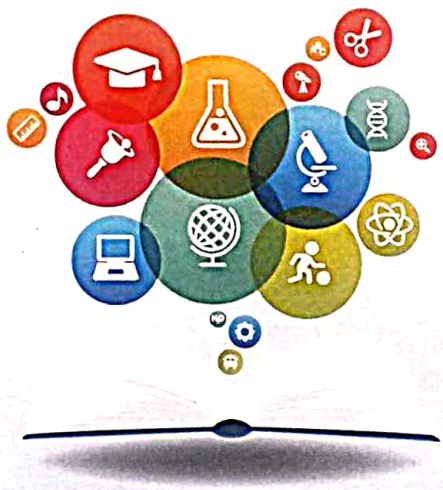

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar Publications

INDEX

No.	Title of the Paper — Authors' Name	Page No.
1	The Expansion Horizons Of Article 14: A Comparative Analysis Of The Right To Equality In India — **Ananya Singh**	1
2	Analytical Study Of Human Rights In India With Special Reference To The Rights Of Women — **Aakash Deep**	6
3	Fisheries Economics Research And Education In India — **Dr. B. S. Patil**	11
4	Dairy Industery In India: Challages And Solution — **Dr. Sou. Parvati B. Patil**	15
4	FaroughFarrukhzad: The First Feminist Persian Poet — **Dr. A.N. Qureshi**	19
5	Influence of technology on sports performance and culture. — **Dr Amey Vinayak Kale**	23
6	Historical Context and Evolution of Article 35A in the Indian Constitution — **Shri. Aniket V. Deshmukh**	27
7	Electronic Resource Discovery Service In Academic Libraries — **Dr. Sarala P. Nimbhorkar**	29
8	A Study of Factors Affecting Entrepreneurship Development — **Dr.Pooja S. Barabde**	33
9	The contributions of Puranas to the development of Geography in Ancient Times in India — **Dr. Anilkumar Gopi Prasad**	36
10	Implementation And Impact Analysis Of Social Safeguard Policies In Rural Road Development Under Pradhan Mantri Gram Sadak Yojana — **Ashish Singh, Prof.Dr. Usha Vaidya**	48
11	संत गाडगे बाबा यांचे अंधश्रद्धा निर्मूलन व व्यसनमुक्ती विषयक कार्य — डॉ मंगल पांडुरंग खेडेकर	55
12	वऱ्हाडातील लोकनेते बॅ.रामराव देशमुख — डॉ. वैशाली भाकरे	59
13	बेरोजगारी भारतीय अर्थव्यस्थेसमोरील एक आव्हान — सानिध्य धनराज तायडे , डॉ. उषा एन. पाटील	63
14	शाश्वत विकासामध्ये महिलांची कामगीरी — कु. राणी महादेवराव नागापूरे,प्रा. डॉ. मंदा नांदुरकर	66
15	आपले आरोग्य आपली जिवनशैली — Dr. Prof. Vibha C. Ghodkhande	69
16	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचा शैक्षणिक दृष्टिकोन — गोपाल मधुकर राठोड	72
17	आदिवासी मजुरांची जीवनशैली — प्रा. संतोष रामभाऊ ढगे	76
19	शहरी नक्षलवादाचे स्वरूप व आव्हान — प्रा. डॉ. विकास बी. चांदजकर	80

B.Aadhar International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) –8.632, Issue NO, (CDLXXII) 475
ISSN : 2278-9308
April 2024

शहरी नक्षलवादाचे स्वरूप व आव्हान

प्रा. डॉ. विकास बी. चांदजकर
एम. एस. गोटे. महाविद्यालय वाशिम Mob.9764294888

सारांश-भारतीय लोकशाहीने 75 वर्षाचा टप्पा पूर्ण केला आहे. या काळात भारताने अनेक समस्यांचा यशस्वी सामना केला आहे. असे असताना देखील काही मूलभूत समस्याचे समाधान करण्यात आणखीन यश आले नाही. जसे की प्रादेशिकवाद धर्मावर आधारित राजकारण, भाषावाद सोबतच नक्षलवाद, दहशतवाद सांगता येतो. नक्षलवादाची स्थापना ज्या उद्देशाने झाली होती तो उद्देशच आज मागे पडलेला आहे. शोषित समाजाला न्याय मिळवून देण्यासाठी त्यांचे हक्क मिळवून देण्यासाठी नक्षलवादी चळवळीची स्थापना झाली होती . प्रारंभ ही चळवळ आदिवासी पुरती जंगलापुरते मर्यादित होती परंतु या चळवळीने आता शहरी भागात आपले हातपाय पसरविण्यास सुरुवात केली आहे. त्याचा अर्थ नक्षलवाद हा जंगलातून शहरी भागाकडे सरकत आहे. पुणे सारख्या महानगराला त्यांनी आपल्या विळख्यात घेतले आहे. हे अनेक घटनेवरून सिद्ध करता येते. जंगलातील नक्षलवाद व शहरी नक्षलवादामध्ये निश्चितच फरक आहे परंतु हे दोन्हीही देशासाठी घातक आहेत याकडे दुर्लक्ष करता येणार नाही.

प्रस्तावना-नक्षलवाद ही एक चळवळ आहे जी स्थानिक जमीनदारांविरुद्ध जमिनीच्या नियंत्रणाविरुद्ध बंड म्हणून सुरू झाली आहे, ती आज भारताच्या राष्ट्रीय सुरक्षेसाठी सर्वात मोठा धोका बनली आहे आणि दरवर्षी शेकडो लोक नक्षलवाद्यांकडून मारले जात आहेत. शेतकऱ्यांमध्ये त्याचे पुनर्वाटप करणे हे नक्षलवाद्यांच्या निर्मितीपासूनचे उद्दिष्ट आहे. आज ते साम्राज्यवादी, जमीनदारांशी लढत नाहीत तर राज्य आणि तेथील विकास उद्योगांशी लढत आहेत. नक्षलवादी हा अति-डाव्या कट्टरपंथी कम्युनिस्टांचा समूह आहे, जो माओवादी राजकीय भावना आणि विचारसरणीला पाठिंबा देतो. त्यांचे मूळ 1967 मध्ये भारतीय कम्युनिस्ट पार्टी (मार्क्सवादी)च्या विभाजनात शोधले जाऊ शकते, ज्यामुळे भारतीय कम्युनिस्ट पार्टी (मार्क्सवादी-लेनिनवादी) ची स्थापना झाली.

नक्षलवादी समस्या वाढण्यामागची कारणे - नक्षलवादी समस्या वाढण्यामागची कारणे सांगता येतील. जमीन सुधारणांची संथ अंमलबजावणी हे नक्षलवादाच्या वाढीचे प्रमुख कारण आहे. या वस्तुस्थितीव्यतिरिक्त, त्या भागातील स्थानिक उच्चभ्रू लोकांकडून लोकांचे शोषण केले गेले. ज्यामुळे गरीब आदिवासींवर अत्याचार झाले. जे लोक नक्षलवादी गटांशी संबंधित आहेत त्यांना या भागात राहणाऱ्या आदिवासींकडून, म्हणजे दलित आणि आदिवासींकडून सर्वाधिक पाठिंबा मिळाला आहे. सरकारने गरिबांसाठी कोणतीही योजना किंवा धोरणे आखली नाहीत. त्यामुळे नक्षलवादी गरीबांचा आवाज बनले आणि खालच्या आर्थिक वर्गातील लोकांना वाटले की नक्षलवादी त्यांचे प्रश्न सोडवतील. त्यामुळे ते नक्षलवादी चळवळीत सामील होऊ लागले. नक्षलवाद हा भारतातील साम्यवादाचा एक प्रकार आहे. याची सुरुवात 1960 च्या दशकात पश्चिम बंगालमधील नक्षलवाडी नावाच्या गावातून झाली. कम्युनिस्ट सरकार स्थापन करण्यासाठी सशस्त्र संघर्षावर त्यांचा विश्वास होता. नक्षलवाद हा चीनच्या माओवाद विचारसरणीपासून प्रेरित आहे. पश्चिम बंगालमधील नक्षलबारी शहराला नक्षलवादाचे नाव देण्यात आले आहे. नक्षलवाद, हा एक शब्द आहे जो भूमिहीन मजूर आणि आदिवासी लोकांच्या वतीने काही व्यक्ती आणि गटांद्वारे जमीनदार आणि इतरांविरुद्धच्या हिंसक कारवायांची व्याख्या करण्यासाठी वापरला जातो. नक्षलवादी चळवळ 1960 च्या उत्तरार्धात समोर आली, जेव्हा पश्चिम बंगालमध्ये झालेल्या डाव्या विचारसरणीसाठी नक्षलबारी प्रसिद्ध झाले.पश्चिम बंगालमध्ये उगम झाला असला तरी, चळवळ दक्षिण आणि पूर्व भारतातील कमी-विकसित ग्रामीण भागात, तेलंगणा, आंध्र प्रदेश, ओडिशा आणि छत्तीसगडमध्ये पसरली. आज, जवळजवळ सर्व नक्षल गट त्यांचे मूळ सीपीआय (एमएल) मध्ये शोधतात. अत्याचार करणाऱ्यांकडून जमीन हिसकावून घेणे आणि शेतकऱ्यांमध्ये त्याचे पुनर्वाटप करणे हे नक्षलवाद्यांच्या निर्मितीपासूनचे उद्दिष्ट आहे. आज ते साम्राज्यवादी जमीनदारांशी लढत नाहीत तर राज्य आणि तेथील विकास उद्योगांशी लढत आहेत. गोंदिया जिल्ह्यातील गोंदिया, गोरेगाव, तिरोडा आणि आमगाव या चार तालुक्यांचा नक्षलग्रस्त भागाच्या यादीतून

वगळण्यात आलेल्या यादीत पुन्हा समावेश करण्यात आला आहे. या वस्तुस्थितीव्यतिरिक्त, त्या भागातील स्थानिक उच्चभ्रू लोकांकडून लोकांचे शोषण केले गेले ज्यामुळे गरीब आदिवासींवर अत्याचार झाले. जे लोक नक्षलवादी गटांशी संबंधित आहेत त्यांना या भागात राहणाऱ्या आदिवासींकडून, म्हणजे दलित आणि आदिवासींकडून सर्वाधिक पाठिंबा मिळाला. सुरुवातीला नक्षलवाद्यांनी स्थानिक लोकांकडून शस्त्रे गोळा केली. या जुन्या व्हिंटेज प्रकारच्या थूथन लोडर गन होत्या आणि प्राणी मारण्यासाठी आणि शिकार करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या स्थानिकरित्या बनवलेल्या शॉटगन होत्या. त्यातील काहींनी धनुष्यबाणांचाही वापर केला. त्यांचे मुख्य अस्त्र म्हणजे त्यांची मानवी शक्ती, म्हणजे त्यांची मोठी संख्या.पश्चिम बंगालमध्ये उगम झाला असला तरी, चळवळ दक्षिण आणि पूर्व भारतातील कमी-विकसित ग्रामीण भागात, तेलंगणा, आंध्र प्रदेश, ओडिशा आणि छत्तीसगडमध्ये पसरली. आज, जवळजवळ सर्व नक्षल गट त्यांचे मूळ सीपीआय (एमएल) मध्ये शोधतात.दहशतवादी धर्म, वांशिक, संस्कृती यांसारख्या गैर-आर्थिक वर्गावर निर्माण झाले आहेत परंतु नक्षलवादी मार्क्सवाद, लेनिनवाद आणि माओवादावर आधारित विशिष्ट विचारधारा असल्याचा दावा करतात.

रेडकॉरिडॉर - रेडकॉरिडॉर भारताच्या मध्य, दक्षिण आणि पूर्व भागांमध्ये पसरलेला आहे, ज्यामध्ये सुमारे 11 राज्ये समाविष्ट आहेत, ज्यामध्ये ओडिशा, बिहार, छत्तीसगड आणि झारखंड प्रामुख्याने प्रभावित झाले आहेत. हा प्रदेश प्रामुख्याने माओवादी बंडखोरीसाठी ओळखला जातो.नक्षलवाद्यांचा उद्देश प्रदीर्घ सशस्त्र संघर्षाद्वारे राजकीय/राज्याची सत्ता काबीज करणे/काबीज करणे हा आहे. इतर सर्व मागण्या हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी आहेत. प्रमुख मागण्यांमध्ये जल, जंगल, जमीन आणि खनिज संपत्ती (जल, जंगल, जमीन आणि खनीज) यांच्यावरील हक्कांचा समावेश आहे.

मुळात नक्षलवादी (आणि आता माओवादी) हे कम्युनिस्ट विचारांच्या, पण भारतातल्या कम्युनिस्ट पक्षांशी मतभेद होऊन वाजूला झालेल्या, अनेक गटांचे एक ढोबळ नाव आहे.

१९६०च्या दशकात (१९६७) पश्चिम बंगालमधील नक्षलबारी भागात शेतकऱ्यांचा सशस्त्र उठाव करण्याचा प्रयत्न काही मार्क्सवाद्यांनी केला आणि त्या मुद्द्यावरून कम्युनिस्ट पक्षात फूट पडून हे सशस्त्र उठाववाले कम्युनिस्ट वेगळे झाले.त्यांच्यापासून प्रेरणा घेऊन पुढे देशाच्या अनेक भागांमध्ये - पण जास्त करून आदिवासी प्रदेशांत आणि दुर्गम वन्य प्रदेशांमध्ये - असे अनेक गट अस्तित्वात आले.त्यांचा भारतीय कम्युनिस्ट पक्ष आणि मार्क्सवादी कम्युनिस्ट पक्ष या दोघांवर अतोनात राग राहिला, कारण त्यांच्या मते हे दोन्ही पक्ष संसदीय राजकारणाच्या नादी लागून क्रांतीच्या रस्त्यापासून दूर गेले आहेत.तेव्हा नक्षलबारीच्या उठवापासून स्फूर्ती घेणारे ते सगळे 'नक्षलवादी' असे ढोबळ वर्गीकरण केलं जाऊ लागलं. त्यांच्या मार्क्सवादी विचारांवर खास प्रभाव होता तो माओच्या विचारांचा आणि माओप्रणीत शेतकऱ्यांच्या गनिमी उठावाच्या कल्पनेचा, म्हणून त्यांना 'माओवादी' असंही म्हटलं जातं.

सशस्त्र उठाव करायचा तो अंतिमतः भांडवलदार वर्गाच्या पाडावासाठी, पण तातडीची लढाई भारत सरकारच्या ताकदीशी आणि पोलिसदलांशी. कारण या गटांच्या आकलनाप्रमाणे राज्यसंस्था ही भांडवलदारांचीच हस्तक असते.शिवाय यांना पक्षीय स्पर्धा आणि निवडणुका यांच्यात स्वारस्य नाही. (अर्थात वेळोवेळी अनेक 'नक्षली' गट भूमिगत काम सोडून खुल्या स्पर्धेत उतरल्याचे दाखले आहेत.) त्यामुळे माओवाद्यांचे राजकारण हे हिंसा, सशस्त्र प्रतिकार आणि राज्यसंस्था विकलांग करण्याचे धोरण यांचा अवलंब करते. मुख्यतः मध्य भारतातील आदिवासी बहुल प्रदेशात दीर्घकाळ माओवाद्यांचा दवदवा राहिला आहे.शहरी माओवादी' म्हणजे जे थेट हिंसेत सामील नाहीत, पण ज्यांचा वैचारिक दृष्ट्या भांडवलशाहीला पूर्ण विरोध आहे आणि भारतीय राज्यसंस्था लोकविरोधी आहे असं ज्यांना वाटतं.

'शहरी माओवादीं'

एकदा 'माओवादी' हे देशाचे शत्रू आहेत असं म्हटले की 'शहरी माओवादी' हे त्यांचेच भागीदार म्हणून त्यांनाही नामोहरम करायला, हवं अशी भूमिका घेणं ओघानं येतं. पण यात एक मेख आहे. एकदा एखाद्याला 'शहरी माओवादी' म्हटले की मग त्याचे स्वातंत्र्य हिरावून घेणं आणि त्याला 'शिक्षा' देणं हे जणू कायदेशीरच आहे अशी समजूत पसरवली जाते आहे ती चुकीची आहे. हिंसक' कारवाया करणे, हिंसक करवायांचे नियोजन करणे आणि क्रांतिकारक विचार मांडत

क्रांतीच्या प्रयत्नांबद्दल सहानुभूती बाळगणे या तीन वेगवेगळ्या बाबी आहेत. त्यांना एकाच मापानं मोजून वेगळी वैचारिक भूमिका असणाऱ्यांवर पोलिसी कारवाई करणे बेकायदेशीर आहे.

इथंच आताच्या 'शहरी माओवाद्यां'ना पकडण्याच्या प्रकरणातील गुंत्यापाशी आपण येतो. गेल्या महिन्यात अटक झालेले अनेक माओवादी अद्याप पोलिसांच्या ताब्यात आहेत आणि त्यांच्यावर स्पष्ट गुन्हे ठेवून अद्याप कारवाई सुरू झालेली नाही; आता कालपरवा ज्यांना ताब्यात घेतले गेले त्यांच्यावर देखील नेमके काय आरोप ठेवले जाणार हे अजून स्पष्ट झालेलं नाही. पण देशभक्त माध्यमांमधून त्यांच्यावरचा खटला जाहीरपणे सुरू झाला आहे. एका वाहिनीनं ते मोदींच्या हत्येच्या कटात सामील असल्याचं सुचवून टाकले! अनेक वर्तमानपत्रांनी सुद्धा ते देशविरोधी हिंसक करवायांमध्ये सामील असल्याच्या कल्पनेला खतपाणी घातलं आहे.

प्रत्यक्षात त्यांपैकी अनेकजण प्रचलित कायद्याच्या आणि संविधानाच्या चौकटीत नागरिकांना जे अधिकार दिले आहेत त्यांच्या आधारे गरीब, आदिवासी किंवा वंचित घटकांना न्याय मिळवून देण्यासाठी लेखन आणि कायदेशीर मार्ग यांचा अवलंब करीत असतात.त्यांच्या सर्व भूमिका सगळ्यांना पटणाऱ्या नाहीत हे खरंच आहे. पण माओवादी किंवा नक्षली म्हणजे हिंसेत सहभागी होणारे, हिंसेच्या मार्गाच्या नियोजनात सामील होणारे, असं जर म्हटलं तर 'शहरी नक्षली' त्यात बसतील का याबद्दल शंका आहे.

पण जंगलातल्या नक्षलवाद्यांशी मुकाबला करण्याऐवजी काही चतुर पोलीस अधिकाऱ्यांनी माओवाद्यांच्या शहरी सहानुभूतीदारांच्या विरोधात मोहीम काढण्याला महत्त्व दिलेलं दिसतं आणि येन केन प्रकारेण आपल्या राजवटीच्या विरोधकांना धडा शिकवायला उत्सुक असणाऱ्या सरकारनं या मार्गाला हिरवा कंदील दिला आणि शहरी माओवादी नावाची एक नवी गुन्हेगार जमात अस्तित्वात आणली असं दिसतं.

नक्षलवादाचा शहरी चेहरा

पुण्यात गोल्डन कॉरिडॉरची सक्रीय सदस्य असल्याच्या आरोपावरून एंजेला सोनटक्के आणि तिच्या सहका-यांना अटक झाली. मिदनापूरच्या १० नक्षलवाद्यांनाही पुण्यात अटक झाली आणि नक्षलवादाच्या शहरी उच्चशिक्षित चेह-याची चर्चा सुरू झाली आहे. नक्षलवादाला आधी समाजातून सहानुभूती मिळाली आणि नंतर राजकीय स्वार्थापोटी संरक्षण. मात्र त्यानंतर नक्षलींनी खरा रंग दाखवण्यास सुरुवात केली. गरीब आदिवासींच्या कैवाराचा नक्षलींचा बुरखा आता गळून पडलाय. शहरी तरुणांमध्येही नक्षलींनी हातपाय पसरायला सुरुवात केली आहे, हे आता पोलीसही मान्य करतात. परिस्थिती आणखी बिघडण्यापूर्वी कठोर पावलं उचलणं ही काळाची गरज आहे. पुणे, ठाणे, नाशिकच्या सीमांवर काही गुप्त कारवाया सुरू असल्या, तरी इथे रक्तरंजित क्रांतीचे नाणे चालणारे नाही, हे नक्षलींना ठाऊक आहे. शहरात आश्रय घेतलेल्यांचे काम इतरत्रच आहे, असाही एक कयास आहे.....समीर कर्वेपुण्यात गोल्डन कॉरिडॉरची सक्रीय सदस्य असल्याच्या आरोपावरून एंजेला सोनटक्के आणि तिच्या सहका-यांना अटक झाली आणि नक्षलवादाच्या शहरी उच्चशिक्षित चेह-याची चर्चा सुरू झाली. सांस्कृतिक कार्यक्रमांमधून नक्षलवादाचे बाळकडू पसरविणाऱ्या आणखी काही तरुणांचा महाराष्ट्राचे एटीएस शोधत असल्याचं वृत्तही त्यामागोमाग आलं. मिदनापूरच्या १० नक्षलवाद्यांनाही पुण्यात अटक झाली. काही महिन्यांपूर्वीच गुप्तचरांनी नक्षलवादाच्या वाढत्या शहरी शिरकावाबाबत सतर्कतेचा इशारा दिला होता. पुण्याप्रमाणेच ठाणे, नाशिकच्या शहरांच्या वेशीलगतही नक्षलवादाची मशागत होत असल्याची दखल पोलिसांनी घेतली होतीच. चंदपूर, गडचिरोलीतील हिंसक कारवायांच्या भडक्यातून नक्षलवादाचा चेहरा आताआतापर्यंत शहरी भागांना कळत होता. अलीकडच्या घटनांमुळे नक्षलवाद शहरांसह वेगवेगळ्या स्तरांपर्यंत नेण्याचे प्रयत्न सुरू आहेत, हे दिसून आलं. दहशतवादाइतकंच नक्षलवादाच्या भस्मासुराकडेही लक्ष दिले पाहिजे, याकडे खुद्द लष्करातील गुप्तवार्ता अधिकारीही गेल्या पाच-सहा वर्षांपासून लक्ष वेधायचे. २००५ नंतर काही प्रमाणात या कारवायांवर काबू आणण्यात काही राज्यांना यश आलं आहे. आंध्रचं नाव त्यात प्रामुख्याने घ्यावं लागेल.नक्षलवादाचा बीमोड करताना केवळ आदिवासी भाग, दुर्गम जंगलं इथे सापळे रचून भागणार नाही, तर नक्षलवादाचे विखारी विचार पसरवण्याचं डिझाइन उद्ध्वस्त करणंही गरजेचं आहे. शहरी भागातील बुद्धिजीवी वर्गामध्ये नक्षलवादाची बीजं पेरावीत, असंतुष्ट समूह, वंचित वर्गांचा यासाठी उपयोग करून घेता येईल का, त्याची चाचपणी करण्याचं सूतोवाच २००६ मध्ये पोलिसांच्या हाती लागलेल्या एका डॉक्युमेन्टमध्ये मापडलं होतं. महाराष्ट्रात तितक्या प्रमाणात अशा गोष्टींना स्थान न मिळाल्याने महाराष्ट्रातील नक्षली कारवायाही विशिष्ट भागापुरत्याच केंदित राहिल्या. शहरी किंवा अर्धग्रामीण भागांमधील असमतोल, विषमता यांचा उपयोग नक्षलवाद रोवण्यासाठी होईल, अशी या गटांची व्यूहरचना

होती. मात्र या विषमतेतही आर्थिक, सामाजिक किंवा राजकीयदृष्ट्या वेगवेगळे प्रवाह असल्याने ही व्यूहरचना प्रत्यक्षात उतरू शकलेली नाही.ठाण्याच्या जव्हार, मोखाडा, तलासरी, डहाणू या भागांमध्ये झिंदाबादचा जहाल आवाज घुमत असतो. पण मोर्चे, वगैरे लोकशाहीतलीच हत्यारं वापरणारे गटही असतात. शिक्षणसम्राटांना शाळा काढायला विरोध करणं, जमीन खरेदी करणाऱ्यांना पळवून लावणं असे प्रकारही घडतात. पैशांने हे प्रकार परतवूनही लावले जातात, असं इथले स्थानिक सांगतात. समाजातील अशा विविध फॉल्टलाइन्सचा भूकंपासाठी वापर करण्याचं नक्षलवाद्यांचं कारस्थान त्यामुळेच तडीस जातं.शहरात फोफावू पाहणाऱ्या नक्षलवादाचा चेहरा मात्र वेगळा आहे. पुणे, ठाणे, नाशिकच्या सीमांवर अशा काही गुप्त कारवाया सुरू असल्या, तरी इथे रक्तरंजित क्रांतीचे नाणे चालणारे नाही, हे त्यांनाही ठाऊक आहे. शहरात आश्रय घेतलेल्या तरुणांचे खरे काम इतरत्रच आहे, असाही एक कयास आहे. पुण्यात कनू सिध्दू दलमच्या नक्षलवाद्यांच्या अटकेतून यास पुष्टी मिळाली.अशा संशयास्पद व्यक्तींवर एटीएसची पाळत आहे. यातला प्रत्येक जण मोठ्या गेमप्लॅनचा घटक नसेलही. काही नकळतच त्यात सापडलेत. काहींंची चळवळीला सहानुभूती आहे. मात्र नक्षलवादाचा पुरस्कार करत असल्याचं सिध्द करण्यासाठी नि:संदिग्ध पुरावे जमा करण्याची समस्या पोलिसांपुढे असते. नक्षलवादविरोधी गुप्तवार्ता संकलनाचा अभ्यास केलेल्या एका अधिकाऱ्याने सांगितलं की, माओवाद किंवा नक्षलवाद केवळ जंगलातच वावरतो, हा सिध्दांत आता पुरता गळून पडलाय. जंगलात निरपराध्यांवर हल्ला करणारे त्यांचे फूट सोल्जर्स आहेत. पण त्यांचे ओसामा किंवा अल जवाहिरी हे अशा शहरी बुध्दिजीवी वर्गातच आहेत. विविध घटकांमध्ये समविचारी मोटिव्ह फोर्स तयार करणे, हे त्यांचं ईप्सित. यातला सर्वात मोठा विरोधाभास म्हणजे क्रांतीची भाषा करणारे, सरकारी यंत्रणेचं अस्तित्त्वच अमान्य करणारे हे गट निषेधासाठी मात्र लोकशाहीने दिलेले अधिकारच वापरतात.दुर्गम भागांचा विकास हेच नक्षलवादाचा पाठिंबा कमी करण्यावरचं खरं उत्तर आहे. ही कामं आमच्या हातात नसतात, पण नक्षल्यांच्या गोळ्या खाण्याचं काम मात्र आम्हालाच करावं लागतं, ही या भागातील पोलिसांची खंत आहे. या भागांसाठी पुरेसं पोलीस बळ आणायचं कुठून, ही राज्यासाठी नेहमीच डोकेदुखी असते. सुदैवाने दोन नक्षलवादी हल्ल्यांची दखल घेत माजी पोलिस महासंचालक डी. शिवानंदन यांनी काही साधनसामग्रींसाठी पाठपुरावा केला होता. त्यापैकी महत्त्वाचं म्हणजे हेलिकॉप्टर सरकारकडे आलं आहे.नक्षली भागांमध्ये सुरू असलेल्या कारवायांमध्ये गेल्या दोन-तीन वर्षात कमालीचा बदल झाला असून तिथल्या जवानांचं मनोधैर्य उंचावलेलं आहे, असं निरीक्षण पोलीस महासंचालक अजित पारसनीस यांनी नोंदवलं. ते म्हणाले, गेल्या दोनेक वर्षात नक्षलवाद्यांच्या हल्ल्याला प्रत्युत्तर देण्याच्या व्यूहरचनांमध्येही बदल झाला. पूर्वीसारखे त्यांनी एखाद्या हिंसक घटनेने उद्युक्त केल्यावर तातडीने त्यावर प्रतिसाद दिला जात नाही. मार्चमध्ये हेलिकॉप्टर दाखल झाले आणि एप्रिलमधील दोन घटनांमध्ये लगेचच त्याचा फायदा दिसून आला. हेलिकॉप्टरमुळे दोन सुरक्षा जवानांचा जीव वाचवता आला. महाराष्ट्रातील नक्षलवाद हा गडचिरोली वगैरेतही विशिष्ट भागापुरताच मर्यादित ठेवण्यात यश आलं आहे. शहरी भागात बुध्दिजीवी वर्गामध्ये अटकसत्र झालं तरी हा कणा मोडून काढण्यातलं आव्हान मोठं असतं. एक तर समाजमन अशा अटकसत्राला मान्यता देत नाही. काही गोष्टी नि:संदिग्धपणे सिध्द करणं किंवा जाहीरपणे उघड करणं तपास यंत्रणांना शक्य नसतं. गुप्तवार्ता संकलनाचा दर्जा उंचावण्याची गरज असते. शिवाय पोलिसांना केवळ याच प्रकारच्या जहालमतवाद्यांशी मुकाबला करायचा नसतो. हिंदू-मुस्लिम कडवा दहशतवाद, राजकीय आंदोलने, हितसंबंध या कारवायांच्या गुप्तवार्तांवरही लक्ष ठेवायचं असतं. अशी अनेक आव्हानं यंत्रणांपुढे आहेत.

संदर्भ

1.महाराष्ट्र टाइम्स.कॉम - 15 May 2011

2. गावंडे देवेंद्र ,नक्षलवादचे आव्हान ,साधना प्रकाशन पुणे ,8 जुलै २०११,

3.कोलवनकर,प्रकाश नक्षलनामा, प्रकाशक,राजाभाऊ म्हळगी प्रबोधिनी,मुंबई 24 एप्रिल 2010

4.डोंगरे मा. ग. वेध नक्षलवादी चळवळीचे,प्रकाशन ,भारतीय श्रमशोध मंडळ,पुणे 1998

5.डॉ.सूर्यवंशी पी.एच.,डॉ.चांदजकर विकास, सार्वभौमत्वापूढचे आव्हान नक्षलवाद, अजिंक्य प्रकाशन, वाशिम 17 ओक्टोबर 2020